



להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

סנהדרין דף לט

מילי דאגדתא

מאמר 'הוא אינו שש'

בסנהדרין דף ל"ט: לפיכך כל אחד ואחד כו': ויעבר הרנה במחנה, אמר רב אחא בר חנינא, באבוד רשעים רנה, באבוד אחאב בן עמרי, רנה. ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים, הכתיב בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו, ואמר רבי יונתן מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב, לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים, דאמר רבי שמזאל בר נחמן אמר רבי יונתן, מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא, אמר להן הקדוש ברוך הוא מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני. אמר רבי יוסי בר חנינא, הוא אינו שש אבל אחרים משיש, דיקא נמי דכתיב ישיש, ולא כתיב ישוש שמע מינה.

- א -

אומות העולם באים להאביד את ישראל ומזה מסתעף שהם יאבדו מן העולם

שבכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהן שנאמר (ישעיה מ"ג) 'למענכם שלחתי בבלה' וכשנגאלין שכינה עמהן כמו שאמרו שם 'והשיב' לא נאמר אלא 'ושב'. הרי שהקב"ה כביכול מצטער בצרתם, והאיך סלקא דעתך שישמח חס ושלום, ולמה הוצרך ראייה לזה.

לפני זמן התרוממות הקדושה מתגבר קליפת עשו נגד ישראל, ואז נחלש כוחו ומתרומם קרן הקדושה / כשאומות העולם מתגרים להאביד את ישראל הקב"ה מחדיר שמחה בבני ישראל שידעו שלבסוף תתהפך הגזירה עליהם

- פרי צדיק -

וביותר יש לתמוה במה שאמרה תורה 'כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם' דהאיך שייך בישראל לומר להאביד את ישראל, הלא אי' במדרשים שכל העולם נברא רק בשביל ישראל שנקראו ראשית, וגם בשביל התורה שקיבלו ישראל כמו שאמרו בשבת דף פ"ח. שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתובו ובוהו, ואם חס ושלום יאבדו ישראל יחרב העולם, והאיך יצוייר חס ושלום להאביד ולהשמיד את ישראל. וכן כתוב (מלכים ב' י"ד) 'ולא דיבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים', וכן נאמר (ישעיה ס"ו) 'כן יעמוד זרעכם ושמכם'.

א. דברי הגמרא שלפנינו מובאים במסכת מגילה דף י': בדרך פתיחה שבזה פתח רבי יהושע בן לוי לפרש פרשת מגילת אסתר, ופתח במאה"כ "והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם" ומדייק דכתיב כן 'ישיש' ולא כתיב 'ישוש' מפני שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, ומפרש רש"י שם (ד"ה אחרים) דכשנתחייבו כלייה בימי המן, היו אויביהן שמחין להן.

ובספר פרי צדיק לפורים (אות ו') תמה מאוד במאמר זה, כי ראשית יש להבין מה ענין פתיחה זו למגילת אסתר, הרי הפתיחה הוא לבאר ענינה של המגילה, אבל ענין זה אם הקב"ה שמח במפלתן של רשעים או לא, לכאורה אינו שייך כלל לפרשת המגילה. ועוד, כי מאי נפקא מינה במה שהקב"ה היה משיש את האויבים כפי פירוש רש"י (הנ"ל). ודבר זה צריך ביאור גם במאה"כ 'והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם' כי כפי דרשת הגמרא הכוונה היא שהקב"ה ישיש את האויבים, כי מה נפקא מינה בזה לגבי העונש אם ישמחו האויבים בזה או לא.

אכן הוא מפרש כל זה על פי מה שאמר רבו הרה"ק מאזיביצא זצ"ל דבעת שמגיע הזמן לירידת עשו, אז מתעורר עשו לענות ולהצר לישראל עוד יותר, ואז תיכף יש לו ירידה בלא תקומה. ותכלית ירידתו של עשו הוא בעת שמוכן ועומד להתרבות קדושת ישראל, כמו שמצינו שלפני קבלת התורה היתה מלחמת עמלק, כי עמלק הרגיש שעתידין ישראל לקבל התורה, ודוקא אז התחזקה קליפת עמלק להרחיק את ישראל חס ושלום מקבלת התורה, ותיכף היה לו ירידה, כמאה"כ 'ויחלוש יהושע את עמלק לפי חרב'. והקב"ה בעצמו עורר את עמלק להילחם עם ישראל, כדי שמזה יגרם שיחלש כוחו, כי הוא כח היצר הרע, והיה צריך להחלישו ולהורידו קודם קבלת התורה, ועל ידי זה יהיו ישראל מוכנים לה.

וביותר תמוה דהאיך שייך לדמות ש'כאשר שש להיטיב' כן ישיש להרע אתכם, ומה דמות יערוך זה לזה, הרי כשהקב"ה מטיב לבני ישראל יש באמת שמחה לפני הקדוש ברוך הוא, והאיך שייך לדמות ולומר ש'כן ישיש ה' להרע אתכם'.

וכמו כן לעתיד קודם ביאת המשיח ירגישו כל הקליפות התרבות קדושת ישראל, כי אז יהיה תכלית שלימות קדושת ישראל, ועל כן אז תתעורר מלחמת גוג ומגוג, כמו שאמרו במדרש תנחומא (קרח י"ב) 'ד'גוג ומגוג' בגימטריא ע', שהם שבעים אומות, שיתאספו כל השבעים אומות, והשורש יהיה על ידי עשו, כמו שאמרו ביומא דף י'. דאין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות רומי הרשעה בכל העולם כולו תשעה חדשים, וזה יהיה כמו חבלי לידה, ואז יהיה בית עשו לקש, שילהט אותם היום הבא, ויהיה מחיית עמלק

גם יש להבין במה שהקשו בגמרא 'ומי חדי הקדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים' שכפי הפשט אמור זה על מפלתן של רשעים ישראל, וא"כ למה הוצרכו להביא ראייה ממה שלא נאמר 'כי טוב' בהודאה דקרא במלחמת יהושפט נגד עמון ומואב, וכן מדרשא דלא קרב זה אל זה שהיא דרשא בעלמא לגבי מצריים, הרי על צרת ישראל נאמרו כמה פסוקים במפורש האיך הקב"ה מצטער בצרת ישראל, כמו שנאמר (תהלים צ"א) 'עמו אנכי בצרה', וכתיב (ישעיה ס"ג) 'בכל צרתם לו צר', וכן אמרו במגילה דף כ"ט.

לבקש על עמה ולעשות מוחיית עמלק. כי אילולי גזירת המן מקודם להרוג את ישראל לא היה שייכות שתבקש אסתר להרוג אותם בלא טענה, רק על ידי שגרו המן להרוג ולאבד את ישראל חס ושלום, היה שייך לבקש שישלטו המה בשונאיהם ושיהפכו הכתבים הראשונים.

וזוהו שפתח רבי יהושע בן לוי את הפתיחה על פרשת המגילה בפסוק ד'והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם, כי הגזירה להאביד הוא דבר שאי אפשר כלל, שהרי נשבע הקדוש ברוך הוא שלא להאביד את ישראל, אבל המכוון בגזירה זו היתה על דעת 'ונהפוך הוא', ועל ידי זה יהיה להאביד את עשו ועמלק, והוא שמחה אצל הקב"ה כמו השמחה ד'להיטיב אתכם' כי גם הגזירה היה סיבה להיטיב עוד יותר, כי באמת לא יגע בהם רע בישראל, רק מצד שמצירים לישראל יהיה להם הירידה בשלימות, וישראל יתקרבו על ידי זה יותר לקדושתו יתברך, כמו שאמרו במגילה דף י"ד. דעל ידי הסרת טבעת של אחשוורש חזרו למוטב. ועל זה הקדוש ברוך הוא שמחה, כי מה שהם ירצו להאביד ולהשמיד אתכם, מזה יתהפך על אומות העולם כמו שהיה בימי המן.

ועל זה הקשו בגמרא, ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים, דהיינו במה שלבסוף יהא מפלה לעכו"ם, הרי מצינו במצרים דאע"ג שמפלתם היה במשפט שנטבעו מדה במדה כאשר גזרו 'היאורה תשליכוהו' ומכל מקום אין הקב"ה שמחה, כמו שאמרו שלא הניח למלאכי השרת לומר שירה, וכן ממה שלא נאמר 'כי טוב' בהודאה דמלחמת יהושפט בעמון ומואב. ועל זה מתרץ שהקב"ה עצמו אינו שש אפילו על מפלתן של אומות העולם, אבל אחרים משיש, דכתיב 'כן ישיש', והיינו שהקב"ה ישמח וישיש את ישראל שהם ישמחו במפלתן של אומות העולם שרצו להאביד את ישראל, כמו שהיה בימי המן.

- ב -

מדוע הורשו בני ישראל לומר שירה על הים

ובזה מפרש מאה"כ (שמות י"ד ט"ו) 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים', כי כבר טבעו והקיאם הים ליבשה, וכבר נגמר דינם, 'אז ישיר משה ובני ישראל' "אז" דייקא, דאחרי שכבר נתגלה הנס ולא קודם בשעת טביעה, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, דכיון שנגמר הדין יכולים לומר שירה, והוא אומרם אשירה לה' וכו' סוס ורוכבו רמה בים, וכבר נעשה מה שנעשה, לכן אשירה לה'.

וכפי האמור הרי יש טעם נוסף שאני רשאי לומר שירה, שזה מפני שאני בעל הנס, ואני שר על הצלתי, וזה שאמרו 'עזי וזמרת יה' כל תוקפי ושירתיה הוא 'יהי לי' לישועה' ובעל הנס יכול וחיוב לומר שירה, ואינו ענין למלאכים.

ובספר תהלות ישראל על תהלים ממוהר"ר שלמה קלוגר זצ"ל (מזמור ט) מבאר מדוע הורשו ישראל לומר שירה ולא הורשו מלאכי השרת לומר שירה. וכתב, כי מלאכי השרת מאחר שהם עומדים בעולם האמת שהם מכירים ביכולת הקב"ה בהכרה ברורה, כשנאבדו המצרים בים לא היו רוצים לומר שירה על מה שניכר אצלם ביותר כח ה', כי הם מכירים תמיד רוב גדולתו ותפארתו, והם נתכוונו לומר שירה על מפלתן של המצרים, ועל זה אמר להם הקב"ה 'מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה'. אבל בני ישראל כשאמרו שירה לפני הקב"ה עיקר השירה לא היה על מפלתן של מצרים אלא על מה שנתגלה כח ה' בכל העולם בהכרה ברורה ומלאה, כי בעולם הזה בדרך כלל אין נראה בעליל כח ה' בהתגלות, ולכן כשנתגלה כח ה' ע"י קריעת ים סוף, ראו ישראל לומר שירה על התגלות כבוד שמים שנתגלה בשעת קריעת ים סוף.

והוא מבאר בזה מה שאחרי מפלת סיסרא ותשע מאות רכב אמרה דבורה הנביאה (שופטים ה) 'שמעו מלכים האזינו רוננים אנכי לה' אנכי אשירה אומר לה' אלהי ישראל'. וכתב דהכוונה הוא ג"כ על דרך זה, כי 'מלכים' היינו מלאכים, שנקראו בשם 'מלכים', כי כל מלאך הוא מלך על אומה שלו, ועל שם זה נקרא הקב"ה בשם 'מלך מלכי המלכים', ולכן אמרה 'שמעו מלכים' שאתם המלאכים רק שמעו ולא תאמרו שירה, אבל 'אנכי אשירה אומר לה' אלהי ישראל', כי השירה שאני משוררת היא שירה על מה שנתגלה ונתקדש שמו של הקב"ה בקרב בני ישראל.

לגמרי, ולא יהיה שריד לבית עשו, וכל השבעים קליפות יבוערו לגמרי, כי יבוער כל הרע שבעולם.

וכן היה בזמן מרדכי ואסתר שקליפת עמלק הרגישה קדושת ישראל שמגיע הזמן שיקבלו תורה שבעל פה מאהבה, כמו שאמרו בשבת דף פ"ח. דהדר קיבלוה בימי אחשוורוש, והכוונה הוא שאז קבלו תורה שבעל פה מאהבה, כי בשעת מתן תורה קבלו תורה שבעל פה ע"י כפיית הר כגיגית, כדאי' במדרש תנחומא (פרשת נח ג), ועל זה אמר (אסתר ח') 'ליהודים היתה אורה' כי 'אור' בהוספת ה', אמור על תורה שבעל פה, שאז היה התחלת תורה שבעל פה על ידי אנשי כנסת הגדולה, וקליפת המן הרגישה בזה, ולכן התעורר להומם ולאבדם.

אכן מה שהפיל פור הוא הגורל למחות את ישראל ח"ו היה מן השמים, כי עליית גורל הוא מן השמים כמו שנאמר (משלי ט"ז) 'בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו', ונפל הגורל על חודש אדר, כי תכלית עליית הגורל על ידי המן היה כדי שיתקיים 'ונהפוך הוא' שימחה בזה זכר עמלק, והזמן המסוגל יותר למחיית עמלק הוא בחודש אדר, שהרי אמרו בבבא בתרא דף קכ"ג: שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, וחודש אדר הוא כנגד יוסף הצדיק, לפי שאדר הוא לפעמים שני חודשים, וכן יוסף נמנה פעמים לשני שבטים, ולזה היה הסיבה שיפיל גורל, ומן השמים נפל על אדר כדי למחות זכרו באדר. ובלעדי הגורל מי יודע אם היה בדעת המן מוסכם על חודש אדר דייקא.

והפור שנפל על אדר זה מעיד שהמכוון כבר בהתחלת הגזירה היה על מחיית עמלק ולא חס ושלום על היהודים. והפור היה על הישועה במה ש'ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם' וזה היה מצד הפור שרצה להרוג ולאבד את כל היהודים, ועל ידי זה היה פתחון פה לאסתר

המלאכים בקשו לומר שירה על מה שנטבעו מצרים בים ועיקר שירה של ישראל היה על הצלתן / המלאכים בקשו לומר שירה בעוד שהיו המצרים נטבעים בים / אצל מלאכים לא נתוסף הכרה בכח מלכותו ית' על ידי הנסים שעושה הקב"ה עם ישראל

- ראש דוד, תהלות ישראל למהרש"ק -

ב. המפורשים תמהו במה שמנע הקב"ה מן המלאכים לומר שירה באמרו 'מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני', ועם כל זה אמרו בני ישראל שירה להקב"ה בשעת קריעת ים סוף, ומה שנתנה שירה שאמרו ישראל על הים מן השירה של מלאכי השרת שמנען הקב"ה מלשיר. ונאמרו כמה דרכים בזה.

בספר ראש דוד (להחיד"א) שמות פרשת בשלח כתב בשם המפורשים דהמלאכים רצו לומר שירה על טביעת מצריים בים, אבל מה שאמרו ישראל שירה היה על הנס שהם ניצולו, ולא על טביעת המצריים.

ועוד כתב דמלאכי השרת רצו לומר שירה בעוד שהיו המצריים נדונים ומתים, כמו שאמרו ד'באותה שעה' בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא, והיינו באותה שעה שהיו המצריים נטבעים בים, ואז אמר להם הקב"ה 'מעשה ידי טובעים' דייקא בלשון הוה, ואתם אומרים שירה, כי בעודם טובעים ונדונים אין לומר שירה, אבל בני ישראל אמרו שירה אחר שכבר ניתגלה הנס וכבר מתו ונגמרו הדין, אז הותר לומר שירה.

ובזה הוא מיישב מה שאמרו בברכות דף ט': דדוד המלך ע"ה ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר 'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה'', ומקשה בח"י מהרש"א דהאין אמר שירה במפלתן של רשעים הרי אמרו שלא הניח הקב"ה לומר שירה במפלתן של רשעים, כי מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. אכן על פי האמור מתיישב היטב, כי מה שעייב הקב"ה מלאכי השרת מלומר שירה היה דוקא כשהיה עדיין עידן ריתחא בשעה שהיו נדונים, אבל אחר שנתגלה הנס וכבר נגמר הדין, הותר לומר שירה, וגם דוד המלך ע"ה לא אמר שירה בשעה שנפלו הרשעים אלא אחרי מפלתם, כמאה"כ 'יתמו חטאים ורשעים עוד אינם' שכבר אינם בעולם ונעשה הדין בהם, אז ברכי נפשי את ה'.